

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Kirkehistoriske
Samlinger

1986

Kirke
historiske
samlinger
1986

Vilhelm Becks ansøgninger om præsteembeder

af Carl Trock

Min oldefar P. H. G. Trock (1819-1883) var fra 1852 til sin død i 1883 forpagter af herregården »Kragerupgård« i Ørslev sogn. Det er fortalt mig af den sidste levende af hans børn, at han – ved en adresse – var skyld i, at Vilh. Beck¹ 1874 blev præst i Ørslev-Solbjerg pastorat. Under nogen syslen med slægtshistorie efterså jeg i Kultusministeriets arkiv,² hvad der foreligger om den udnævnelse. Familietraditioner viser sig ved nærmere eftersyn gerne at være for egocentriske, om de end rummer nogen sandhed. Desværre viste det sig, at Becks ansøgning ikke lå ved udnævnelsessagen. Den kan jo være flyttet til brug for en senere sag.

VB søgte efter 1874 ikke nyt embede, mest nærliggende var det at efterse om ansøgningen lå ved akterne om den »Thy'ske krig«;³ der var den heller ikke. Nu forelå der faktisk en adresse for at få Beck til Ørslev fra beboere i sognet. Den findes heller ikke, og den har næppe haft interesse i anden forbindelse. Det taler for, at VBs ansøgning 1874 som en del andet i Kultusministeriets arkiv er bortkommet, uden at vi kan vide noget om grunden dertil.⁴

Med en enkelt undtagelse findes derimod VBs ansøgninger om præsteembeder vel bevaret, de 18 som han søgte og ikke fik. Nemlig 11 fra årene 1864-65, før hans 12. ansøgning medførte, at han 1865 udnævntes til sognepræst i Ørum-Ginnerup på Djursland, og syv fra 1873 før han 1874 blev præst i Ørslev.⁵ De ansøgninger er værd at se på, det synes andre ikke før at have gjort, skønt der er skrevet en del om Beck og to værker om IMs historie.⁶

Ansøgninger 1864-65

Fra 1. maj 1856 fungerede VB som personel kapellan for faderen, den aldrende og svage sognepræst og provst i Ubby nær Kalundborg.⁷ Faderen havde ønsket hans hjælp, men før VB fulgte hans ønske ville han have »et Tegn af Herren« på, at han skulle være præst, og han mente at have fået det (E 24). Som årene gik blev faderen svagere endnu, og VB kunne påregne, at når faderen døde fik han kun begrænset tid til at søge og få embede i, nemlig mens faderens embede udredte det nå-

densår, der som en del af datidens pensionsordning for præster og præsteenker sikrede moderen og VB nogen indtægter for en tid.⁸

5.7.1864 søgte Beck dobbeltpastoratet Værsløv-Jordløse, hvor de to sogne lå adskilt af Ubby sogn. Der var to grunde til den ansøgning, den sidste nævnte Beck til sidst i det afsnit, der gik på hans mere personlige forhold: han var gift og havde tre børn og kunne nok trænge »til lidt Mere end den Løn« han havde som personel kapellan, ligesom hans stilling på grund af faderens »daglig stærkt tiltagende Svaghed og meget høje Alder Dag for Dag bliver meget usikker og vilde være meget mislig ved hans Død, da jeg og min Familie i saa fald aldeles Intet vil have at leve af«. Afsluttende hedder det, at indtægterne fra det søgte kald, hvorfra der skulle ydes pension til den afgående præst, kun ville yde en familie et tarveligt udkomme, hvorfor VB uanset sin anciennitet mente at kunne søge embedet.

Den første grund til ansøgningen var, at VB »fra den kristelig vakte og kirkelig sindede Del af Soggenes Beboere« havde fået en »indstændig Opfordring til at søge«, hvorfor VB fortsatte, så »at jeg heri ikke har kunnet Andet end see et Tegn fra vor Herre, at jeg skulde ansøge«. Hermed er da givet de to grunde til VBs eneste ansøgning i 1864, mens faderen endnu levede. Ansøgningen begyndte som vanligt i den slags med VBs levnedsskildring, som den er vel kendt for os i dag. Da VB når frem til at skildre sin præstegering i Ubby, anfører han, at han på grund af faderens svaghed har »ganske og aldeles besørget alle kirkelige Forretninger, og under hans bestandig tiltagende Svaghed efterhaanden overtaget Besørgelsen af det hele Embede. I henvend halvniende Aar har jeg saaledes arbejdet for Guds Rige i Uby Menighed, og vor Herre har vidunderligt velsignet mit Arbejde, saa at der er sket en stærk kristelig og kirkelig Opvækkelse i denne Menighed. Dette kristelige Livsrøre har som naturligt ogsaa berørt adskillige Beboere af Nabosognene og iblandt disse ogsaa en Del af Værsløv og Jordløse Sognes Beboere. Ved Berørelse med de kristelig Vakte i Uby Sogn ere de blevne vækkede og haver derefter søgt deres Opbyggelse og Vejledning i Uby Kirke og ved de paa forskellige Steder i Uby Sogn regelmæssig holdt Bibellæsninger«. De kristeligt vakte og kirkeligt sindede af beboerne i de to sogne havde indstændigt opfordret VB til at søge om at blive præst for dem, som han allerede er kendt blandt og »mødt med Glæde og Tillid« af – de »der spørger efter Guds Rige«, så der var håb om, at VB efterhånden kunne finde »den samme frugtbare Virksomhed der«, som han ved Guds nåde havde fundet i Ubby. VB nævner, at han for en i 1861 til biskop Martensen⁹ indsendt prædiken er tildelt præmie af »Legatet for evangelisk kristelig Læres Udbredelse«,

før han slutter af med omtale af sine personlige forhold og af det søgte embedes ringe indtægter, sådan som det er nævnt ovenfor. Mærkeligt nok er ansøgningen ikke påtegnet af provsten. Da biskop Martensen var på visitats, påtegnede stiftprovst J. H. Paulli¹⁰ i hans sted sådan: »Ansøgeren er mig ubekjendt, hvorfor jeg ikke kan give ham noget Vidnesbyrd«. Tør man driste sig til at tro, at stiftsprovsten ikke omtalte VBs arbejde for IM, som han da må have kendt noget til, for ikke at skrive noget kritisk?

VBs ansøgning kom slet ikke i betragtning, og da faderen døde 16.2.1865 kom VB i et alvorligt dilemma (E 83f). Han var blevet opfordret til at flytte til København for uden embede at styre IM – det så han som en fristelse til at blive til »noget stort« – måske da opsøgte han Martensen, som rådede ham til at søge præsteembede for at få »en reguleret Virksomhed« i et sogn, hvad vi nok kan forstå sådan, at så mente bispem, at Beck blev forpligtet lokalt og fik noget mindre tid til at rejse land og rige rundt og virke i andre præsters sogne. I sin uvished om, hvad han skulle vælge, bad VB igen om »et Tegn af Herren«, som, hvis Han ville have Beck i den frie stilling, da intet embede måtte give ham »inden Naadensaarets Udløb«, når han søgte embeder. Derefter gav Beck sig da »til at søge Embede ... ganske ligegyldig hvad jeg søgte, jeg undersøgte aldrig Embedernes Indtægter, om de var store eller smaa, jeg havde jo lagt Sagen ganske i Herrens Haand. Jeg blev siden til grin, når jeg søgte de største embeder, mens andre advarede mig, når jeg søgte de allerusleste Embeder«, skrev VB videre i sine erindringer. – Det var nok en sandhed med modifikationer. Det passede, da VB 20.3. søgte to embeder, Kristup ved Randers og Taulov nær Fredericia. Det var mere kortfattede ansøgninger end den fra 1864, også om opvækkelsen i Ubby fortælles knapt. VB har det inderlige ønske, nu hvor hans gerning er sluttet ved faderens død, at finde et nyt sted »at virke paa i Kirkens og Guds Riges Tjeneste«, hvorfor han ansøger om udnævnelse til de søgte embeder. Men da han 26.3. søgte endnu et embede, var han ikke uvidende om de økonomiske forhold der. Her skrev han, at han og hans familie, der var fire børn, intet havde at leve af ved nådensårets udløb. Det ansøgte pastorats indtægter ville, når der skulle ydes pension til den afgående præst og når præstegården måtte ombygges, blive stærkt forringet, så der kun blev »et meget tarveligt Udkomme for en Familie«, hvorfor han mente at turde søge embedet. Dette kan kun forstås, som om Beck nærede tvivl om, hvorvidt han havde tjenestealder til at kunne komme i betragtning. Ansøgningen gjaldt Bregninge-Bjergsted, nordøst for Ubby, imellem lå et andet sogn. Der er ingen omtale af, at vækkelsen fra

Ubby havde haft virkninger der, eller af at VB søgte efter opfordring fra beboerne i sognene. I øvrigt er ansøgningen ligeså knap som de to fra den 20.3.

Disse tre ansøgninger indgik til ministeriet med fine anbefalinger. Provst C. L. Jensen,¹¹ Årby, skrev: »Supplicanten er mig bekendt som en ualmindelig begavet Præst, der har virket i sin Stilling med en Nidkærhed og Utrættelighed, der søger sin Lige. Den synlige Frugt heraf har viist sig i den Opvækkelse, som er skeet i Uby Menighed, forbunden med et saa talrigt Kirkebesøg, som vistnok faae Steder i Landet. Ligesom jeg, saaledes fra denne Side maa ganske særdeles anbefale nærværende hans allerunderdanigste Ansøgning, saaledes ogsaa med Hensyn til den uheldige Stilling, hvori han med Familie er hensat ved hans Faders Død«. Sådan påtegnede provsten 23.3., den senere ansøgning fik 28.3. en kortere påtegning, reelt stod der det samme. Biskop Martensen, der ikke ubetinget yndede IM, men havde respekt for VBs gerning,¹² påtegnede disse tre ansøgninger med de ikke mindre anerkendende ord: »Ansøgeren er en Mand med fortrinlige Gaver, der med stor Iver og Nidkærhed har udført sin Gjerning og navnligt ved Ordets Forkyndelse i høi Grad virket til Menighedens Opvækkelse. Ikke blot i Betragtning af hans uheldige oeconomiske Stilling maa det findes ønskeligt, at han forfremmes, saa snart det maatte være muligt, men ogsaa fordi en tjenstledig Stilling neppe vil være gavnlig for hans Udvikling, der formentligen bedst vil fremmes til hans egen og Kirkens Gavn, ved en ordnet og regelbunden Virksomhed. Jeg tillader mig derfor paa det Bedste at anbefale denne værdige, christeligt beaandede Mand til Deres Majestæts Naade«.

Sådan blev biskoppens påtegning, når M mente, at de søgte embeders indtægter var passende for en yngre præst som VB. Anderledes blev den, når VB søgte bedre aflagte embeder. Det er så næppe indlæggning i Ms ord i dag at regne med, at M mente, at VB ikke burde hjælpes ved en konstitution, hvor det midlertidige i stillingen kunne friste til rejseri rundt i landet for IM, men VB som kirken var bedst tjent, at han fik en fast stilling, hvorfra der kom fordring om hovedparten af hans kræfter. Biskoppen viser tydeligt respekt for VB og hans virke i Ubby. Om M ved samtaler i ministeriet har haft mere at tilføje véd vi intet, vi har kun ansøgningerne med påtegningerne at holde os til. Ved eftersyn af ministeriets forestillinger til kongen om besættelsen af de tre i 1865 første søgte embeder¹³ viser det sig, at ministeriet hver gang indstillede tre til kgl. udnævnelse og at VB i intet tilfælde var med der.

Med en ansøgning 2.4.1865 forelå en ny situation, den gjaldt faderens embede i Ubby. Det var så vel aflagt, at der allerede var sket

mindre fradrag i lønindtægterne til bedste for to andre sjællandske præstekald.¹⁴ Ansøgningen må kaldes uændret til og med skildringen af vækkelsen ved VBs indsats i Ubby, for denne udvides med følgende tilføjelse: Det kraftige kirkelige liv er »uberørt af de mange Slags Sekterer, som ikke have kunnet finde den allermindste Indgang i denne Menighed, medens de have drevet deres sørgelige Uvæsen i høj Grad i nærliggende Sogne; og selv der er deres Indflydelse blevet mere og mere formindsket ved det nye Liv i Uby Menighed«. VB fortsætter så: »Det er kun paa Menighedens indstændige, vedholdende Bøn at jeg fordrister mig til ... at ansøge ... om dette Embede, da jeg paa Grund af min Ungdom og Embedets store Indtægter umuligt ... kunde komme i Betragtning ... Jeg har derfor bestandig vægret mig ... Men nu har Menigheden bedet mig om at ansøge om, at Deres Majestæt vilde gjøre det muligt ved ... at bestemme, at en større Del af Embedets Indtægter aarligt blev at afgive til et andet Præsteembede i Lighed med, hvad der hidtil er sket med en mindre Del ...«. Overfor menighedens indstændige bøn og den tillid de nærede til VB som præst, »den Kærlighed, hvormed de hænge ved mig, og den Sorg, hvormed de ser hen til at miste mig, har jeg ikke troet at turde vægre mig længere«, fortsætter VB for at slutte af om sine timelige vilkår. Da han og hans familie intet vil få at leve af, vil han »være inderlig glad og taknemmelig ved at blive udnævnt til Sognepræst i Ubby, om saa Indtægterne bleve nok saa smaa, og saaledes kunne blive paa et Sted, hvor jeg har en saa rigt velsignet Virksomhed og staaer midt i en Menighed, som jeg elsker, og som elsker mig, og med Tillid lader sig lede af mig«. Provst Jensen påteggede 5.4. her som forud, skønt det er muligt, at han var opsøgt af VB om den ansøgning og da overfor denne nævnte, at han overvejede at søge Ubby (E 57). Provsten afsluttede sin påtegning: »Jeg vover derfor fortsat at anbefale ham til Befordring«. Uden at omtale forslaget om en yderligere beklipning af indtægterne skrev Martensen 11.4. på: »Skjøndt jeg vistnok maa ønske Ansøgeren en snarlig og gunstig Forfremmelse og med Glæde anbefaler denne unge Mand til Deres Majestæts Naade, kan jeg dog ikke finde det passende at anbefale nærværende Ansøgning, der formentlig ikke kan komme i Betragtning«. Det kom den heller ikke. Igen indstillede ministeriet tre til kongen, provst Jensen var den første af dem, og han udnævntes 26.6., men måtte endnu nogen tid blive boende i Årby som følge af bestemmelserne om nådensåret.

Men den 6. april havde skolelærer og kirkesanger A. Nielsen og Søren Rasmussen, »Medlem af Menighedsraadet«¹⁵, begge af Ubby, conciperet en ansøgning »Til Kongen«, der var underskrevet af 688

»Medlemmer af Uby Menighed«. Her ansøgte »Menigheden i Uby Sogn« om at måtte beholde den hidtilværende kapellan som sin fremtidige sognepræst.

Skolelæreren førte smukt pennen i sin »allerinderligste Bøn og Ansøgning«: En del af underskriverne havde gentagne gange bedt VB om at søge embedet, men han havde vægret sig, fordi han indså, at embedet var »altfor stort for ham at søge«, men Beck havde endelig givet efter »med den Forudsætning og det Ønske«, at embedets indtægter mindskedes med »en betydelig stor Sum aarligt«. (Den idé kom altså fra VB). Derfor søgte de 688 nu om at få VB som sognepræst, idet de håbede på »Muligheden af et saadant stort Afdrag fra Embedet«. Ansøgerne skrev, at VB havde virket »til stor Glæde og Velsignelse ... været et Middel i Guds Haand til ikke blot at vække Liv i mange, mange slumrende Hjerter, men ogsaa til at nære og bevare dette, som et sundt og ægte christeligt Liv, saa at ingen vildfarende Lære hidtil har faaet Indgang i Menigheden. Han er en sjelden begavet og elskelig Mand, som med stor Kraft og Kjerlighed har forkyndt Ordet ... vore Hjerter ere derfor bleven knyttede til ham med inderlig Kjærlighed, saa det vil blive os et smerteligt Savn hvis vi skal miste ham som vor Præst og Sjælesørger. Her er som sagt megen aandelig Livsrøre iblandt os, meget Folk er vaagnet som af en dvale, og man strømmer i store Skarer til Herrens Huus ... Vi ere endnu saa ny i Troen, saa svage og ubefæstede overfor de falske Aander, som, hvis vi skulde miste ham, rimeligvis vilde søge at snige sig i Menigheden. Vi gaar vist ikke for vidt naar vi sige at ikke enhver Præst er skikket til at nære det Liv, som her er vækket, og sørgeligt vilde det være at see Menigheden adspaltet, at see det Guds Huus, der hidtil har været saa fuldt, staae saa godt som tomt og øde, hvilket sikkert vilde blive Tilfældet, hvis det vakte Liv i Fremtiden skulde blive modarbejdet eller dog ikke næret. Allernaadigste Konge! Tillad os at fremkomme ... med følgende, frie Yttring. Som Folk sagde til Jesus om en vis Høvedsmand, der bad om Hjælp: »Han er vel værd at du gjør ham dette, thi han elsker vort Folk og har bygget os en Skole« – o saadan sige vi til vor kjære Konge: Maatte vi dog beholde vor kjære dyrebare Præst, han er det vel værd, om vi end ikke er det værd, han elsker sin Menighed, har offret meget af sin Kraft, endeel af sit Liv for at samle en Flok om Vorherre og for at faa den opbygget. Stor Glæde vilde det blive for ham og Familie, stor Glæde for os undertegnede Medlemmer, og af Hjertet vilde vi takke Herren og Deres Majestæt, om denne vor allerunderdanigste Bøn maatte gaae i Opfyldelse«.

Den ansøgning er opsat på samme vis, som præster gør det, når de

søger embede, og alle datidens formalia i en ansøgning til majestæten er fulgt. Under den anføres de 688 underskrivere med navn og stilling, idet tre medlemmer af menighedsrådet og yderligere to gårdmænd i Ubby bevidner overensstemmelsen med de originale lister. Ifølge Becks oplysninger på senere ansøgninger overrakte adressen til majestæten »i Paasken« af en deputation. Den har kongen ladet gå videre til kultusministeriet. Her findes ved ansøgningen yderligere en kopi af andragendet, hvor det bevidnes, at originalen er forsynet med de 688 underskrifter. Kopien er vel indsendt gennem provst og bisp. Ifølge Traps »Danmark« 1. udgave, hvortil oplysningerne er indhentet henved et årti før 1865, havde Ubby sogn 1.194 indvånere, mens antallet i værkets 2. udgave er opgjort til 1.323, et tal vel fra 1870. Det var altså et klart flertal, der søgte om at få Beck som sognepræst, men det er ikke til at gøre op, hvor stort flertallet var, for vi ved ikke, hvor langt man gik ned i alder for at få underskrifter, næppe til skolebørn. Men efter et par voksne underskrivere kan det efter den næste underskrift hedde »søn« eller »dreng«, og det sidste er nok det samme som »tjenestedreng« som angivet andetsteds. Ligeså kan det anføres »datter« og »pige«, det sidste er da lig tjenestepige, mens det første går på en hjemmeværende datter, udskrevet af skolen.

Som nævnt fulgte kongen ministeriets indstilling og udnævnte den første af de tre indstillede, provst Jensen, der blev en tid i Årby og der kom til at påtegne flere ansøgninger fra VB; der kom endnu fem, som ikke bar frugt.

21.5. søgte Beck embedet i Hørsholm. Opbygning og indhold i ansøgningen er kendt fra det foregående; her omtales fra Ubby vækkelsen og det sunde menighedsliv »i den store Del af Menigheden«, mens »alle Sekter og Partier er holdt aldeles ude trods deres gjentagne Forsøg paa at trænge sig ind«. VB kender til embedets indtægter, for han anfører, at det »kun vil afgive et overordentlig tarveligt Udkomme for en Familie«. Provstens anbefaling er fin som før, det er biskoppens også. Det embede var altså passende for en yngre præst, som Martensen gerne så i regelbunden virksomhed.

10.8. søgte VB Årby, vest for Ubby, alene et sogn lå imellem. Embedet var ledigt, da provst Jensen var kaldet til Ubby. På vanlig vis når Beck i ansøgningen frem til den stærke kristelige og kirkelige opvækelse i Ubby, »der har udbredt sig og kan spores i en vid Omegn«. Efter at have omtalt sine trange timelige kår slutter VB af: Jeg »længes inderligt efter at faa en ny Virksomhed i Kirkens Tjeneste«, hvorfor han beder majestæten om, »at Aarby Sognekald maatte blive skjænket« ham, hvorved han kunne blive »paa den Egn, hvor min Forkyn-

delse har vundet god Indgang«, noget som adressen med de ca. 700 underskrifter fra Ubby vidnede om. Provst Jensen er ligeså positiv som før, men med samme begrundelse som ved ansøgningen om Ubby kan Martensen ikke anbefale »denne unge Mand« her. 10.8. søgte VB også et embede på Djursland, Tirstrup-Fuglslev. Ansøgningen er som lige nævnt, provsten skriver på som vanligt, og her er Martensen positiv, det søgte er passende for VB. 18.8. søgte VB Valløby-Tårnby ved Stevns, han såvel som provst og bisp formulerer sig som lige nævnt. VB går ikke i nogen af de tre ansøgninger ind på embedernes økonomiske forhold, men om kårene i Årby har han ikke været uvidende.

I ministeriet gik det som forud, tre indstilles til kgl. udnævnelse. VB nævntes stadig ikke. Sådan endte det også efter 26.8., hvor VB søgte et passende embede, Tjele-Vinge ved Viborg. VB omtaler ikke de økonomiske vilkår der, men begrundet sin ansøgning med, at nu, hvor den nye præst er tiltrådt i Ubby, længes han inderligt efter »en ny Plads i Kirken og til at virke for Guds Rige«. Provsten, »p.T. Aarby«, anbefaler og det gør Martensen også.

28.9. søgte VB embedet som sognepræst for Kirke Helsing-Drøselbjerg, altså igen nær hjemegnen og indenfor »den vide Omegn«, hvortil vækkelsen derfra var nået.¹⁶ VB anfører: Sognene »hører til de af Kirkelivet fra Uby stærkest berørte Sogne; det er paa indstændig Opfordring af denne Menighed, at jeg ... ansøger ... om at blive dens Præst, hvilket jeg vover at gjøre, da dette Præstekald« skal udrede pension både til den afgående præst og også til en præsteenke, ligesom embedet betaler af på en byggegæld, så det er kun et meget lille præstekald, hvad indtægter angår, »og da den hele kirkeligsindede Del af Menigheden i mange Aar har søgt Kirke i Uby og jeg saaledes faktisk har været dens Sjælesørger, ved jeg jo, at jeg vilde blive modtaget med Glæde af dem«, hvis majestæten nådigst gør Beck til deres sognepræst. De 700's adresse om Ubby vidner om VBs forhold til menigheden der.

Nu i funktion i Ubby anbefaler provst Jensen som tilforn, Martensen ønsker vel »denne unge Mand« forfremmet, men ved anden og passende lejlighed. Også her kom en adresse, med 800 underskrifter. Ifølge Traps 1. udgave var der i de to sogne midt i 1850'erne 1.244 og 648 indvånere og efter 2. udgave, fra omkring 1870, var tallene 1.378 og 744. Men adressen findes ikke ved ansøgningen, følgelig véd vi slet intet om, hvilke aldersgrænser, der var sat nedad for at kunne skrive under. Det må dog være et flertal, der begærede om at få VB til sognepræst – igen ganske uden held!

Omsider bar en ansøgning fra VB frugt. 15.11.1865 indstillede ministeriet Beck som den eneste til kongens udnævnelse, og 17.11. udnævnt-

tes han til sognepræst for Ørum-Ginnerup sogne på Djursland. Underligt nok er også VBs ansøgning her borte, den findes heller ikke ved udnævnelsessagen. Vi kan ud fra det foregående tænke os til dens indhold, og til at Beck har sluttet med påny at udtrykke sit inderlige ønske om at få en ny tjeneste i kirken og komme til at virke for Guds rige, ligesom han har nævnt de to adresser som vidnesbyrd om den tillid han har mødt i og omkring Ubby. Provstens og bispens påtegninger kender vi fra forestillingen til kongen, hvor de citeres og viser sig at være som før. Først 23.11. gjordes der forestilling om besættelsen af embedet i Kirke Helsing-Drøsselbjerg, også her indstilledes kun én til kgl. udnævnelse.

Det er nærliggende at tænke sig, at Martensen har været i ministeriet og talt for, at Beck nu virkelig blev befordret, og det er ligeså tænkeligt, at VB, træt af de mange forgæves ansøgninger og alvorlig i klemme i Ubby, forud har opsøgt biskoppen og nu indviet ham i, at fik han ikke embede inden nådensårets udløb, så var det for ham »et Tegn af Herren« på, at han skulle til København og uden embede virke for IM. Dette kan have fået Martensen til i ministeriet at gøre yderligere for, at den til tider af ham stærkt anbefalede ansøger fik »en regelbunden Virksomhed«. Men gætterier er det, og det modsiges måske i E s. 85?

Det kan se ud, som Beck mødte for mange hindringer, men det må tages med i betragtning, at ministeriet efter Slesvigs afståelse havde mange præster, som skulle i embede, hvorfor det måtte give vanskeligheder for Beck som for andre, der søgte embeder.

Men nu Becks provst, der fra Årby kom til Ubby. Om ham fortæller Beck i sine erindringer, at han skulle være »anset for Rationalist«; men på indsættelsesdagen blev han grebet af den friske levende sang i Ubby kirke, om man endog bød ham salmer fra IMs tillæg, som uden godkendelse var i brug der. Han blev i sit nye sogn »de Helliges Ven« og »hans Forkyndelse fik aabenbart en anden Klang« der end før (E 58). Mon ikke den gode provsts vidnesbyrd om VB i dennes ansøgninger vidner om, at VB har forenklet utilladeligt i sin skildring af provsten før og efter forflyttelsen til Ubby, så erindringerne ubilligt skildrer en art omvendelse af provsten?

Becks ansøgninger fra Ørum 1873

I Ørum præstegård voksede familien, der kom efterhånden ialt ni børn, noget som indtægterne fra embedet ikke kunne bære. Efter knap otte år på Djursland begyndte VB at søge bedre embeder. Der var stadig mange ansøgere at få anbragt, og VB kom til at indsende syv forgæves ansøgninger, før han blev befordret, uanset meget fine anbefalinger fra

den nye provst og biskoppen i Århus, der så lidt som Martensen var nogen synderlig ven af IM.

13.6.1873 ansøgte VB om at blive sognepræst i Skivholme-Skovby ved Århus. Der var nu blevet mere at berette om årene som præst, hurtigere end før nåede Beck i ansøgningen frem til den stærke kristelige og kirkelige opvækkelse i Ubby, hvorfra den forplantede sig »til en vid Omkreds«, så ikke blot ca. 700 fra Ubby, men siden også ca. 800 fra »det i Nærheden liggende Kirke Helsinge ansøgte ... om at maatte see mig som deres Præst, hvilket imidlertid ikke kunde opfyldes«, men majestæten havde i stedet givet Beck Ørum-Ginnerup. Derefter berettede VB fra Ørum: »Jeg modtog alt her i en meget forfalden Tilstand; det kirkelige Liv var saagodt som aldeles uddød, og Usædelighed og Drukkenskab herskede i høj Grad; det er imidlertid lykkedes ogsaa her at vække et stærkt kirkeligt Liv, saa at Kirkerne nu stadigt besøges meget, hvilket ogsaa har virket kjendeligt paa Sædelighedens Forbedring. Men dette har kostet umaadeligt Arbejde, og da Pastoratet er meget udstrakt med en stor Befolkning, der bor meget spredt, kan jeg ogsaa mærke, at mine Kræfter gaa med under dette Arbejde og tage af Aar for Aar«.

Til det overtagne hørte en forfalden præstegård, som var blevet gennemgribende repareret, det havde medført dels et pænt lån at forrente og afdrage af embedet, dels at Beck selv havde måttet betale endnu mere. Familien kunne umuligt leve af embedets overmåde små indtægter, det ville majestæten vistnok allernådigst indrømme. Ikke et eneste år havde embedet givet det nødvendige at leve for, VBs familie havde kun kunnet leve ved hjælp af, »hvad der er indkommet ved de Skrifter, som jeg har udgivet«, hed det, og de indtægter kunne jo ikke vedblive. Børnene var ved at komme i den alder, hvor der skulle gøres noget for deres uddannelse, og at gøre det af embedets indtægter var »fuldstændig umuligt«, mens det »anstrengende Arbejde i Kirkens Tjeneste ikke levner mig nogen Tid til selv at tage mig af deres Uddannelse«.

Hvor svært det end faldt Beck at søge fra Ørum, var han nødt til det, mens han endnu havde kræfter til at begynde et nyt sted. »Jeg kunde inderlig ønske at blive Præst i det Embede« jeg søger, fortsatte Beck, »fordi Herren har forundt mig den Gave at vække det kirkelige Liv, hvor det trænges til Vækkelse, og efter det Kjendskab, som min Stilling til den indre Mission har givet mig til den Egn, tror jeg, at det netop var den Plads, hvor Herren kunde bruge mig til at gjøre Gavn i Kirkens Tjeneste«, ligesom dets indtægter vil sætte mig i stand til at gøre noget for mine børns uddannelse. »Det er desuden mig bekjendt, at de

kirkeligsindede af Befolkningen vilde se mig med Glæde som deres Præst. Og da jeg har det Haab, at min snart 18aarige Virksomhed i Kirkens Tjeneste maa have nogen Værd ... vover jeg ... at bede Deres Majestæt, om det er muligt, ... at kalde mig til Præst« i pastoratet der. Provsten, Elers Koch¹⁷ i Gjerrild, påtegnede 21.6. ansøgningen sådan: »Pastor Becks ualmindelige Begavelse og brændende Nidkjærhed for Guds Riges Fremme behøver jeg ikke at bevidne og skal derfor kun fremhæve hans særegne Gaver til at vække Liv, hvor det endnu slumrer og hans trang til at faa et bedre Embede med høiere Indtægter, da hans voxende Familie, 8 Sønner og 1 Datter gjør det aldeles umuligt for ham at leve af sit nuværende Embedes ringe Indtægter. Jeg vover derfor paa det Bedste af anbefale ham til det ansøgte Embede, hvor der vil aabne sig en vid Mark for hans stærke Kræfter«. Kunne der anbefales bedre? Provsten bødede endog på Becks ord om, at hans kræfter tog af år for år. Men, som da VB første gang søgte fra Ubby, sådan var nu også hans egen biskop på visitats og stiftsprovsten, E. Boesen,¹⁸ henholdt sig da 23.6. til »Provstens ... Udtalelse« for alene at anbefale Beck »til at opnaa Befordring«.

VB havde jo næsten skrevet, at han søgte et embede, der var større end det ellers tilkom en mand med hans tjenestealder. Ikke blot de økonomiske forhold, men også det, at det søgte embede lå »umaadeligt bekvemt for min Virksomhed« i IM, fik Beck til at søge foretræde for kultusminister Hall,¹⁹ som svarede ham, at han »»var for ung« og skulde ikke have det« (E 100). Ministeriet indstillede her, som siden hvor VB søgte embeder i 1873, kun een til kongelig udnævnelse.

4.7. søgte Beck igen, nu til Horne ved Fåborg, skønt det sogn lå mindre bekvemt for VBs virke. Det havde anden grund foruden den, der nødte ham til at søge fra Ørum. Han skrev: »Herren har jo forundt mig den Gave at vække det Kirkelige Liv, hvor der trænges til Vækkelse, og efter det Kjendskab, som min Stilling til indre Mission har givet mig til den Egn af Fyn, kunde jeg dog maaske nok haabe at kunne være til Gavn netop i det Embede«. Dets indtægter, med de byrder der påhvilede embedet, var ikke større, end at han kunne have det højst nødvendige til sin store familie. Med følgende afslutning er det nye i denne ansøgning gengivet: »Min udstrakte Virksomhed for den indre Mission, hvorved saameget kirkeligt Liv er vakt rundt om i Danmark, haaber jeg maatte gjælde saameget for Deres Majestæt, at det maatte lægge lidt til min Anciennitet«. Provst Kochs påtegning 5.7. er fin som før, påny bøder han på ord fra Beck, som dem om hans udstrakte virksomhed, idet provsten tilføjer: »Da han tillige som Embedsmand er nøjagtig og paalidelig i alle Henseender, vover jeg paa det

bedste af anbefale ham til Forflyttelse«. 9.7. tilføjede biskop Brammer²⁰ sin påtegning, også den var god, omend bispen distancerede sig fra IM: »Supplikanten har med Føie fundet stor Anerkjendelse ved sin ualmindelige Begavelse og Nidkjærhed som Opvækkelsesprædikant ikke blot i de ham betroede Menigheder men i en meget vid Kreds som den betydeligste Arbejder i den saakaldte Indre Missions Tjeneste. Han fortjener i alle Maader paa det Bedste at anbefales til allernaadigst Befordring og han behøver en saadan, hvorved hans oekonomiske Forfatning kan forbedres«.

Heller ikke disse bispens ord hjalp VB til befordring. 28.7. søgte Beck igen, nu til Fakse, der hverken lå bekvemt for ham, ej heller nævnte VB, at han der kendte folk. Ansøgningen er næsten helt som den forrige, ordene om menighedslivet ved Ørum er dog lidt svækkede, her hedder det, at vækkelsen har ført til, at kirkerne er »nu stadigt besøgte«. VB gentager, at det vil falde ham svært at forlade den levende menighed, han lever midt i, men han er nødt til det og har det håb, at hans virksomhed for IM, som har vakt så meget liv rundt om i Danmark, vil være så meget værd i majestætens øjne, at han kommer i betragtning, når han beder om et embede »med større Indtægter for at kunne leve«. Provstens påtegning er som før, men 4.8. kunne Brammer ændre sin, den blev endnu mere rosende, sådan: »Som den betydeligste Arbejder i den danske Indre Missions Tjeneste har Suplikanten fundet stor Anerkjendelse ved sin ualmindelige Begavelse og Nidkjærhed. Det glæder mig, at jeg – efter i afvigte Maaned at have visiteret i hans Pastorat – kan bevidne, at hans præstelige Gjerning i dette har umiskjendeligt i en overordentlig Grad baaret velsignede Frugter. Jeg vover derfor at anbefale ham som en af Folkekirkens mest fremragende Præster til særdeles at komme i Betragtning ved allernaadigst Befordring« (jfr. V og S s. 240).

Selv ikke det hjalp, ministeriet indstillede en anden til udnævnelse. Sådan gik det også med nok en ansøgning samme dag, 28.7. om Skuldelev-Selsø i Hornsherred. Ordene i ansøgningen og fra provst og bisp er som lige nævnt ovenfor. Resultatet blev også det samme i ministeriet. 23.8. afgik en ny ansøgning, om det Ørum nærmere liggende pastorat Thorsager-Bregnet. VBs ord er vel kendte, nyt er alene det lokalt bestemte: »Det er mig bekjendt, at de aandelig Vakte, som findes der, vilde modtage mig med Glæde som deres Præst«; da der skulle udredes store pensioner, var indtægterne små, skrev VB, der blev ikke mere end til det højst nødvendige til hans store familie. Kochs og Brammers påtegninger var som før, kun lidt varierede. Heller ikke her, i Brammers eget stift, medførte hans ord, at Beck blev

udnævnt. 27.10. søgte VB igen på Sydfyn, nu Haarby. Beck anførte grunden, »Opfordring af en Del af de kirkeligsindede Beboere i Haarby Sogn ... hvor jeg altsaa kunde vente at udrette noget imellem Mennesker, som ønske mig til Præst«, og hvor der tillige var indtægter, som han med sin store familie kunne leve af. Igen slutter VB af med håbet om, at hans store virksomhed for IM må være så meget værd, at han kommer i betragtning – og igen hjalp det og Kochs og Brammers ord ikke til, at han fik andet embede.

Antagelig i november sendte Beck nok en ansøgning, og den gav resultat, bragte ham til Ørslev, men i ministeriets arkiv er den som sagt ikke til at finde. Beck søgte efter opfordring fra folk i Ørslev og Solbjerg, fortæller han siden: Ved et missionsmøde i Uby anmodede »nogle Venner fra Ørslev mig om at søge ... Jeg afslog det bestemt som fuldstændigt unyttigt«. Ved missionsmøde dagen efter i Kirke Helsingø gentog de samme deres indstændige begæring. Atter afslog Beck, »men paa deres indtrængende Anmodning om dog at skrive min Ansøgning og give dem Lov til at gaa til Kongen« derom svarede han omsider: »Ja, det kan jeg jo gjerne gjøre for at føje Eder«. Jeg skrev da Ansøgningen, men tænkte aldrig mere paa Ørslev, bad heller ikke om at faa det; det syntes aldeles taabeligt. Hall havde jo sagt, at jeg var for ung til Skivholme«, og i Ørslev var indtægterne meget større (E 100f).

Dette bestyrkes (foruden af V og S, s. 242) af, at VB 16.12. afsendte endnu en ansøgning – hans allersidste – den gjaldt Boeslunde sydøst for Korsør. Ansøgningen er stort set, som da Beck søgte Skivholme, kundens afslutning afviger og gengives her: »Er jeg endnu ikke gammel af Aar, saa har jeg dog en 18aarig præstelig Virksomhed bagved mig; som yderlig Anbefaling tør jeg vel nok ... henvise til, at flere Hundrede Medlemmer af Ørslev Pastorat ... have ansøgt om at maatte faa mig til Præst«, hertil føjede Beck så påny et håb om, at hans virke for IM var så meget værd, at han kom i betragtning, når han bad om et embede for at kunne leve og sørge for sine mange børn. Kochs og Brammers vidnesbyrd af 17.12. og 20.12. er velkendte. Da ansøgningen kom for i ministeriet påførtes den et »indstillet«. 7.1.1874 var Beck udnævnt, så han skulle rykke ind i den præstegård, hvor han var født, og betjente Ørslev og Solbjerg sogne, som faderen havde gjort det 1818-1840.

Enhver, som har fulgt med til nu, kan jo sammenstykke den ansøgning, der gav det resultat, med variationer om, at han søgte om at blive præst i sit fødesogn, og efter indtrængende opfordring fra beboere i sognene; at det blev »flere hundrede Medlemmer af Menigheden«, der skrev under på en adresse om at få ham til præst, kunne han næppe

vide da. Er ansøgning som adresse borte, så kan vi få lidt mere at vide om motiveringen for, at kulturministeriet omsider indstillede en af de mest fremragende af folkekirkens præster til befordring i forestillingen til kongen.²¹

Først nævnes et andragende fra »Endeel af Pastoratets Beboere« om at få VB til præst, idet de anfører, »at der i en længere Aarrække har været en christelig Vækkelse i Pastoratet«, og det har været dem en sorg, at de forud har haft »2 paapasselige Præster, hæderlige Mænd, men uden kirkelig Naadegave til at vejlede og styrke søgende Sjæle, Beck er barnefødt i Ørslev og tilstrækkelig kjendt af dem til, at de tør pege paa ham, som den de ere overbevist om kan samle og styrke den adspredte Menighed«. Så refereres hvad provst Koch og biskop Brammer har udtalt om Beck, og i henhold (alene til dette sidste ?) indstilledes han da som en eneste til kgl. udnævnelse. Det er givet, at der var sket nogen kursændring i kulturministeriet. I 1865 var det almindeligt, at ministeriet indstillede tre til kgl. udnævnelse, mens der 1873 kun indstilledes een – i alt fald i de tilfælde, hvor VB var ansøger. I 1870 var Hall blevet minister. Han var en dreven nationalliberal politiker, der som minister vel kendte de fulde grænser for den udøvende magt og frejdigt gik så langt, som han fandt rigtigt, optrådte fastere opad som nedad, ganske anderledes end den minister, der sad 1865. Han havde just overtaget kultusministerposten for bl.a. at fremme en lov om valg af præster og en præstelønningslov og satte meget ind derpå (jfr. Kh.S. 1980, 165 og 171) – den første lov bl.a. for at få en reguleret måde, hvorpå menighederne kunne tilkendegive deres ønsker om, hvem de gerne så som præst. Man blev da fri for de stadigt flere, mere eller mindre tilfældigt organiserede adresser fra beboere, der indgik til kongen eller ministeren.

Ved besættelsen af embedet i Fakse, som Beck søgte 1873 uden at få det, omtales det i indstillingen til kongen, at beboere i sognet havde udtalt ønsket om at få den mand til sognepræst, der som kapellan pro loco havde virket i sognet. Ministeriet indstillede dog en anden til udnævnelse. Adresser betød altså noget nu (jfr. dog E 84f). Også den fra Ørslev om Beck nævnes derfor og refereres lidt udførligt, men spørgsmålet her er så, om den betød noget afgørende.

Men valgmenighedsloven af 1868 havde fået en betydning, som næppe alle havde forudset, den var et memento for myndighederne om, at der sine steder måtte tages hensyn til lokale ønsker, hvis man ikke ønskede flere valgmenigheder oprettet (jfr. Kh.S. 1981, 102 note 51). Noget sådant var ikke på tale ved Ørslev, men fra de to sogne søgte mange over åen til Sønderup, hvor først Skat Rørdam²² skabte et

grundtvigsk gennembrud i et par »døde« sogne, siden gjorde Peter Rønne²³ Sønderup til Sydvestsjællandss grundtvigske centrum i disse år. Andragendet fra beboerne i Ørslev-Solbjerg peger tydeligt på det med ordene, »den adspredte Menighed« bør styrkes, de var kede af splittelsen i sognefællesskabet.

Ville de højere myndigheder med Becks udnævnelse skabe nogen modvægt overfor grundtvigianismens højborg i Sønderup? I så fald må det atter antages – det er på ny rent gæsteri – at Martensen igen har været i ministeriet derom, hvad enten så Beck forud har opsøgt ham eller ikke. Det er jo højst tænkeligt, at Beck, træt af de mange forgæves ansøgninger, har været hos den biskop, som han kendte bedst.²⁴

I Ørslev

»Det var jo højst underligt, at jeg, kun 44 Aar gammel og den yngste af 72 Ansøgere, havde kunnet faa det Embede«, skrev VB siden i erindringerne (s. 101f). Han så, at Herren igen havde gjort »underlige Ting ... ved at lukke Ministerens Øjne for, hvem jeg var, da jeg søgte Skivholme et halvt Aar før«. Beck opsøgte Hall for at takke ham. Der var både humor og malice i den tak, »fordi han havde anset mig for ung til at faa det Embede og nu havde givet mig et, som var meget større i Indtægt. »Var det Dem, som søgte Skivholme?«, svarede han, »det vidste jeg ikke den Gang«. Havde han altsaa vidst det den Gang, saa havde jeg faaet Skivholme. Men Herren vilde nu have mig til Ørslev«, slutter Beck af. Det var jo Beck, der havde foretræde for ministeren og talte med ham. Han så Hall i øjnene og kunne opfatte alle nuancer i ordene osv. Alligevel, som Beck refererer det, finder jeg hans logiske slutning forkert. VB tager dér alvorligt, hvad der nok snarere var en undskyldning fra Halls side.

Det blev den provst Jensen, som 1865 havde videresendt alle Becks ansøgninger, og som havde fået Ubby i stedet for Beck, der 29.2.1874 indsatte VB i begge kirker. Men »uagtet Sognenes Beboere havde søgt om at faa mig til Præst, var Stemningen ikke meget henrykt, da man havde faaet mig«, husker Beck videre (E 103ff) for at fortsætte: Det skyldtes især tidens politiske ophidselse, og at rygten gik, at man i VB havde fået en fanatisk højremand til præst. »I Kirkerne gik det kun smaat. Der var Folk nok ved vore Gudstjenester og Bibellæsninger, men der kom intet Liv frem. Der var jo kun ganske faa troende Mennesker i Pastoratet; og for de mange uomvendte Mennesker var Ordet ingen Nyhed«. Bl.a. Skat Rørdam havde holdt mange forsamlinger i Ørslev, og hans grundtvigske efterfølger i Sønderup, Peter Rønne »trak den Gang Masser af uomvendte Mennesker til sin Kirke, vist-

nok for en stor Del paa Grund af sit venstre-politiske Stade«. Også udsendinge fra IM havde holdt mange forsamlinger i Becks nye sogne, »saa at Folk havde hørt Meget, men uden at det blev til Liv, og derfor var min Forkyndelse ikke noget Nyt for dem og virkede ikke som i Ørum med Nyhedens betagende Magt. Alt dette var jo trangt for mig«, som fra Ubby og Ørum var så godt vant til at stå midt i en levende menighed. Dertil kom, »at Præstegaarden var højst forfalden ... Det var trangt Altsammen«. Det sidste blev der efter Becks mening rådet bod på først, et år efter stod en stor og god bolig. »Livet« vågnede efter et par års forløb »i mange Sjæle« i Becks sogne som rundt om på egnen. Folk som forhen havde søgt VB i Ubby kom til VBs kirker, og som dengang viste det sig nu, at tilstrømningen af troende fra andre sogne »var et mægtigt Middel til at bringe Livet frem i vore egne Sognefolk ... Det nye Liv i mit gamle og nu nye Hjem kom ikke som i Ørum med ét Slag, men kun jævnt langsomt, Skridt for Skridt« (E 108f). Hermed har vi da fulgt Beck til Ørslev, sådan at hans – senere – skildring af forholdene der, refereret meget kort, kommer til at stå efter hans samtidige skildring af udviklingen i Ubby og i Ørum, som den skildres i ansøgningerne 1865 og 1873.

Afsluttende bemærkninger

Der er i det foregående føjet nogle bemærkninger til de meddelte kendsgerninger. Der må dog siges noget mere til sidst. Når forløbet med ansøgninger er gengivet så udførligt, så er det til dels begrundet ved, at her møder vi nyt, således adresserne om at få Beck til præst, sidst fra Kirke Helsing, først fra Ubby; den slags var ikke ret vanligt endnu i 1860'erne. Beck nævner slet ikke sin ansøgning om Ubby i Erindringerne, ej heller adressen; var resultatet så stor en skuffelse, at han end ikke årtier efter kunne skrive derom? Forudsætningen for ansøgningen såvel som adressen var jo en stor og da usædvanlig beskæring af embedets indtægter, men den novitet ville da betyde et uhørt brud på vanlig praksis, at alle præster – selv VB – havde at begynde i de små embeder, for så med årene at kunne flytte til bedre aflagte embeder. Det var så nok usædvanligt, men ikke et brud på dette, at Beck 1874 fik embedet i Ørslev.

Beck har ikke beklaget sig over genvordighederne med at få embede. Det havde jo alle præster i de år, og det bevidner de 72 ansøgere til Ørslev klart nok. Han havde heller ikke grund til beklagelse. Påtegningerne fra begge hans provster og begge bisper er overordentlig positive, selv om VB i Erindringerne med glæde mindes det venskab, som provst Koch og også biskop Brammer viste ham (98, 120). Væsentlige-

re er det dog at påpege, at når Beck i ansøgningerne omtaler følgerne af det liv, der kom i Ubby og Ørum og så skildrer det liv, der viste sig at være i Ørslev allerede fra begyndelsen, så fremtræder det for mig at se ret så ens. Selvfølgelig har VB i ansøgningerne udtrykt sig ret kort og alment, nok også dæmpet det mere specifikt indremissionske ned, noget som han i Erindringerne just fremhæver. Men selv dette taget i betragtning forbliver der dog grund til at fremhæve lighederne i skildringen af, hvad der kom i Ubby og Ørum og af, hvad der forefandt i Ørslev, hvor der kom folk nok i kirke og til bibellæsninger.

Alligevel må Beck i Erindringerne omtale, at der var noget forkert ved de kirkelige forhold i Ørslev, »der kom intet Liv frem«. Hvorfor? Jo, hedder det, der var »mange uomvendte« i sognene, selv om Peter Rønne i Sønderup trak mange uomvendte til sin kirke, også fra Ørslev-Solbjerg, først siden blev der »Samfund mellem de Troende«. Beck indfører i Erindringerne, skrevet op mod århundredskiftet, to nyere terminologier af indremissionsk art, der mellem 1874 og 1900 blev indremissionske kendetegn, nemlig at der skulle omvendelse til og være skel, så de troendes eller de helliges samfund var kendelige. Når sådanne vendinger slet ikke forekommer i de til tider ret udførlige skildringer af opvækkelserne i Ubby og Ørum, så taler det for, at de ikke hørte med i den unge VBs syn, det var noget, der kom til i årene i Ørslev eller som trådte tydeligere frem dér.

Mens ministeriet i forestillingen om Becks udnævnelse anfører, at »en del« af beboerne i Ørslev-Solbjerg har ønsket VB til præst, skrev Beck i ansøgningen om Boeslunde, at det var »flere Hundrede Medlemmer«, der ønskede det, og den præcise angivelse er givet rigtigt, ministeriet kunne kontrollere det. Traps »Danmark« 2. udgave (Kbh. 1872) angiver folketallet i Ørslev til 617 og det i Solbjerg til 463. Fra regnes de folk, der kan tænkes at søge til Sønderup, og børn og ganske unge, så var det ret så mange, der skrev under på adressen, omend næppe halvdelen af dem, der holdt fast ved deres sognetilhørsforhold. Det må kaldes næsten utroligt, at Beck i ansøgningen om Boeslunde nævner den adresse til gunst for sig, underskrevet af folk som han i Erindringerne ikke regner; da de blev skrevet, mente VB, at der »kun var ganske faa troende Mennesker« i sognene, men jo »mange uomvendte«. VB stiller det op, som om de troende (det mente de selv de var, da de bad om at få ham til præst) og kirkesøgende sognefolk i Ørslev ikke duede, før de blev omvendte. Tilsvarende forlener Beck noget tvivlsomt sin provst C. L. Jensen med en omvendelse. Fra at være »anset« for rationalist blev han ret troende, da han kom til Ubby (foran s. 119). Også ifølge Erindringerens sene skildring af VBs sted-

fundne »omvendelse« i 1859-60 (43f) nåede han da frem til den indsig: »I 4 Aar havde jeg arbejdet som Præst kun som et vakt Meneske, og min Prædiken var ogsaa kun til Vækkelse ... nu kunde jeg begynde at slaa Evangeliets Tone an«. Alligevel skildrer VB i ansøgningerne sin præstegerning ens i Ubby som i Ørum, centreret om opvækelse og om vejledning af de vakte.

Vi har set Beck fremhæve sin af Gud givne gave til at skabe opvækelse, hvor det tiltrængtes, noget som bisper og provster bevidner. Det er inkonsekvent, men såre forståeligt, at han omkring 1865 ønskede at forblive i Ubby eller komme til Værsløv eller til Kirke Helsing, fordi han følte sig hjemme blandt de vakte og troende. Men gentagne gange i 1873, når VB søgte embeder, fremhævede han omend i lidt forskellig grad, at der på stedet var vakte eller kirkeligt sindede, som ønskede ham til præst, hvorfor han netop ventede at kunne gøre god gavn (Thorsager, Horne og især Skivholme og Haarby). Helt konsekvent skulle Beck med det ham givne talent have søgt »døde« sogne. I 1873 søgte han også ligeså ofte steder, hvor han ikke omtaler, at der er liv. Alligevel, den gudbenådede vækkelsesprædikant holdt sig ikke alene til at søge om slumrende sogne. Det er inkonsekvent gjort af en ellers konsekvent mand, men i en situation, hvor forflyttelse var højst ønskelig, et såre menneskeligt træk.

Anvendte forkortelser: VB: Vilhelm Beck; IM: Indre Mission; M: Biskop H. L. Martensen; V og S: Axel Beck, Venskab og Samvirke, Kbh. 1936; Kh.S.: Kirkehistoriske Samlinger; E: Vilh. Beck, Erindringer fra mit Liv, Kbh. 1900.

1. Egentlig Johan Vilhelm Beck (1829-1901), cand. theol. 1854 lærer i Kalundborg, 1856 personel kapellan for faderen i Ubby, 1865 sognepræst Ørum-Ginnerup og 1874 sognepræst Ørslev-Solbjerg. 1861 var Beck sammen med venen Johs. Clausen kommet i IMs bestyrelse (jfr. Elith Olesen i Kh.S. 1983-84 7ff). Det var et arbejde, startet af lægfolk, som formanden Christian Frederik Rønne (1798-1890), sognepræst i Høve-Flakkebjerg 1834-76, som det eneste gejstlige medlem af bestyrelsen havde møje med at bestyre. I de følgende år gjorde de to unge præster IM til et omfattende arbejde, 1862 havde VB overtaget redaktionen af Indre Missions Tidende, 1872 forlod Clausen IM, 1881 trak Rønne sig tilbage som formand og blev afløst af VB, som reelt længe havde ledet IM.
2. Kultusministeriets arkiv er forbilledligt ordnet af arkivar Niels Petersen, hvis bog »Kultusministeriet. Organisation og arkiv. Administrationshistoriske skrifter nr. 10« (Kbh. 1984) giver en skildring af og oversigt over arkivet og en nyttig hjælp til brugen deraf. Om 1. kontor, der varetog kirkelige forhold, se s. 202ff og 244ff. Det her med udbytte anvendte er »Ansøgninger om gejstlige embeder 1853-1915«, hvor 304 pakker rummer et læg for hver eneste præst med dennes ansøgninger om embeder, som vedkommende ikke fik (s. 213). Hvor ansøgninger førte til udnævnelse er de muligvis at finde ved udnævnelsessagen, men altså ikke VBs. Motiveringer for udnævnelser af

- præster i de år findes i »Forestillinger«, hvoraf der er et bind pr. år. Registre foran gør det nemt at finde frem til den pågældende sag.
3. Om den »Thy'ske Krig« se P. G. Lindhardt »Fem Aalborg-bisper«, s. 53ff. (Aalborg 1954) og Paul Holt »Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark gennem 100 År«, s. 423ff. (Kbh. 1961), et værk som der i det følgende henvises til ved angivelse Paul Holt.
 4. Samtaler med arkivar Niels Petersen får mig ikke til at mene, at ansøgningerne er fjernet med forsæt, dertil er for meget andet materiale væk, vist fordi praksis for opbevaring af arkivalier til afgjorte sager var meget løs. Foruden tak til arkivar Niels Petersen skylder jeg overarkivar Sigurd Rambusch tak for praktisk bistand i en presset situation.
 5. Jeg er vejet tilbage for en undersøgelse af om de 18 ansøgninger, nu også er samtlige ansøgninger, som VB indgav. Den af VBs søn, Axel Beck, udgivne del af VBs og Johs. Clausens brevveksling »Venskab og Samvirke« (Kbh. 1936) hjælper ikke her. Bogen har enkelte samtidige paralleller til det følgende her, dens værdi er især forholdet imellem de to og indtrykket af VBs tidlige forkyndelse og betydning i IM.
 6. Biografierne om VB og Louis Blauenfeldts værk ved IMs 50-års jubilæum er kortfattede, populære ting, kun i enkelte tilfælde er forfatterne gået til utrykt kildemateriale. Anderledes ligger det med Paul Holts værk ved skildringen af IMs forhistorie og den første tid efter 1861.
 7. Johan Philip Hunæus Beck (1788-1865) blev 1818 sognepræst i Ørslev-Solbjerg, 1840 sognepræst i Ubby og var provst 1832-1850.
 8. Om bestemmelserne om nådensåret, se Matzen og Timm: »Haandbog i den danske Kirkeret«, s. 340ff. (Kbh. 1891). Disse gav i det her berørte tilfælde provst Becks enke – også VB som personel Kapellan – ret til en tid at bebo præstegården samt en del af embedets indtægter. I ansøgningen 1864 syntes VB uvidende derom, ikke siden.
 9. Hans Lassen Martensen (1808-84), fra 1854 Sjællands biskop.
 10. Just Henrik Voltelen Paulli (1809-65), stiftsprovst i København fra 1857.
 11. Carl Ludvig Jensen, født 1810, død efter 1879, sognepræst 1848 i Årby og 1865 i Ubby. 1860 efterfulgte han også VBs far som provst.
 12. Martensen havde 21.7.1856 visiteret i Ubby, hvor VB mente, at han var blevet kær for M og at sådan vedblev det at være (E 32). Martensen indførte i visitatsbogen: »... Den unge Mand mener det alvorligt og giver gode Forhaabninger ... I denne Menighed har der været megen Død og først nu ved Capellanens Bestræbelser synes enkelte Livstegn at vise sig ...« (jfr. Carl Weltzer i Kh.S. 7 I 209). VB vidste, at M »ofte var betænkelig ved mit Arbeide i den indre Mission«, især ved lægmandsvidnesbyrdet (E 32, jfr. 119). Det illustreredes, da M fik en klage over, at VB rejste rundt i andre sogne og forsømte sit eget. VB tilskrev biskoppen: Jeg afslår bestandig indbydelser om at holde forsamlinger i andre sogne, tager kun til Gørlev og Kirke Helsinge sogne. Selv om jeg søger at holde igen, har folk derfra løst sognebånd til mig, og jeg er som deres sjælesørger forpligtet til at komme, når de beder mig derom. Martensen har i sit svar bedt VB om at lade sit virke i andre sogne være »exceptionel« (jfr. Paul Holt 267ff). Mens VB altså mente, at han vedblev at være kær for Martensen, så er det påfaldende, at M i sin »Af mit Levnet« III (Kbh. 1883) i afsnittet om »Partierne i Folkekirken« (63ff) udførligere omtaler IM uden at nævne Becks navn (86ff). M omtaler med billigelse den københavnske IMs sociale indsats, tilføjer dog: »Hos os have vi endogsaa i Hovedstaden faaet vel Meget af den Indre Missions Prædiken ... væsentlig kun Opvækkelsesprædiken, og for Tilhørere, som

begjære en fastere Føde og en dybere Indtrængen i Ordet ... aldeles utilstrækkelig kraftløs« (89). Når M dernæst går ind på den af VB ledede IM på landet skriver han om kolportørhovmod udover alle grænser, som også skyldes at »Præster, istedenfor at dæmpe det og lede ind paa Besindighedens Veie, lade sig selv lede, styre og beherske af Colporteurerne«. Vi må atter og atter indskærpe, og intet er af større vigtighed, »at den indre Mission ikke blot staaer paa Folkekirkens Grund, men ogsaa samvirker med Folkekirken, og at det kirkelige *Embede* udøver en ledende Indflydelse ...«. Det er den anskuelse, »efter hvilken den indre Mission *nu* arbejder«. Adressen er tydelig og Ms ord vidner om bitterhed mod VB, især vel efter den »Thy'ske Krig«.

13. »Forestillinger« 1864 og 1865.
14. Fradrag i de store embeders indtægter var på den tid undtagelser, men skete som her undertiden for at hjælpe lidt på indtægterne ved de små embeder. Først over midten af 1870'erne sattes en sådan lönudligning noget i system, jfr. min afhandling i Kh.S. 1981 s. 81ff.
15. Et ministerielt cirkulære fra 1856 havde tilskyndet til oprettelse af frivillige menighedsråd. Det var altså sket i Ubby, og her bestod rådet, ellers var cirkulærets frugter få og oftest kortvarige, jfr. H. J. H. Glædemark: »Kirkeforfatningsspørgsmaalet i Danmark indtil 1874«, s. 362ff. (Kbh. 1948).
16. Om VBs forhold til beboerne i de sogne se ovenfor i note 11.
17. Hans Christopher Elers Koch (1819-1895), 1861 sognepræst i Gjerrild-Hemmed, provst 1859.
18. Emil Ferdinand Boesen (1812-1881), 1863 stiftsprovst i Århus.
19. Carl Christian Hall (1812-1888) afsluttede sin lange indflydelsesrige politiske gerning som kultusminister 1870-74.
20. Gerhard Peter Brammer (1801-1884), biskop over Århus stift 1845-81.
21. »Forestillinger« 1874.
22. Thomas Skat Rørdam (1832-1909), fra 1895 Sjællands biskop, havde 1869-73 været sognepræst i de lige syd og øst for Ørslev liggende sogne Sønderup og Nordrup, og han mente med rette, at der i hañs tid var sket en grundtvigsk vækkelse i sognene.
23. Peter Bone Falk Rønne (1827-1907), 1873-1898 sognepræst i Sønderup-Nordrup. Han var søn af IMs første formand. Rønnes præstegerning har jeg givet indtryk af i »Høve valgmenighed og frimenighed 1880-1980«, s. 17ff (1980).
24. I »Af mit Levnet« III s. 63ff om »Partierne i Folkekirken« gør Martensen en tydelig forskel på IM og grundtvigianismen, den sidste viste sig jo, som den gennem årene optrådte, uforenelig med folkekirken, ja folkekirkeopløsende. Om følgerne af valgmenighedsloven hedder det, at loven »gav Ret til midt i Folkekirken at danne Menigheder af *lutter Sognebaandslødere*, der parasitisk eller som Snyltedyrløvere paa Folkekirkens Legeme, udsugende dette« (s. 76ff).